

NUTQNI RIVOJLANTIRUVCHI PSIXOLOGIK MASHG'ULOTLAR

Yadgarova Ozoda Ibragimovna

Ilmiy rahbar: SamDCHTI dotsenti

Juraqulova Dilnura Begzod qizi

Muallif: SamDCHTI Ingliz tili fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqola nutqni rivojlantirishda psixologik mashg'ulotlarning ahamiyatini o'rganadi. Nutqning psixologik rivojlanishi va uning o'zaro aloqalar, o'qish va yozish ko'nikmalariga ta'siri tahlil qilinadi. Nutqning rivojlanishi, o'qish va fikr almashish jarayonlaridagi psixologik omillarni yanada chuqurroq anglashga yordam beradigan mashg'ulotlar muhim ahamiyatga ega. Maqolada nutqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik mashg'ulotlar haqida batafsil ma'lumot beriladi va ularning samaradorligi o'rganiladi.

Kalit so'zlar: Nutqni rivojlantirish, psixologik mashg'ulotlar, fikr, muloqot, o'qish, yozish, kognitiv rivojlanish.

Kirish: Nutq, odamlarning o'zaro aloqalari va fikrlarini ifodalash vositasi sifatida jamiyatda alohida o'rin tutadi. Nutqni rivojlantirish esa nafaqat odamlarning muloqot qilish qobiliyatini yaxshilash, balki ularning umumiy psixologik salohiyatini oshirishga ham yordam beradi. Psixologik mashg'ulotlar, xususan, nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar, shaxsning psixologik jarayonlari, masalan, xotira, diqqat va tasavvur kabi kognitiv funksiyalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Nutqni rivojlantiruvchi psixologik mashg'ulotlar asosan ikki yo'nalishda olib boriladi: birinchi yo'nalish shaxsning ichki psixologik jarayonlariga ta'sir ko'rsatish, ikkinchi yo'nalish esa tashqi muloqot va ijtimoiy aloqalar bilan bog'liq bo'ladi. Ushbu maqolada, aynan, nutqning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan psixologik mashg'ulotlarning turli shakllari va ularning samaradorligi ko'rib chiqiladi.

Tahlil va Muhokama

1. Nutqni rivojlantirishda psixologik mashg'ulotlarning ahamiyati

Nutq, odamlarning o'zaro aloqalari va fikr almashinuvi jarayonida eng muhim vosita hisoblanadi. Nutqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik mashg'ulotlar shaxsning kognitiv va ijtimoiy jihatlarini mustahkamlashda katta rol o'ynaydi. Nutqning to'g'ri va ravon rivojlanishi, nafaqat shaxsning o'zini ifodalashiga, balki uning jamiyatda ijtimoiy o'rnini topishiga ham yordam beradi. Psixologik mashg'ulotlar nutqni rivojlantirishda bevosita ta'sir ko'rsatadi, chunki ular shaxsning o'zini anglash, hissiy reaksiya va tashqi dunyo bilan aloqalarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Nutqni rivojlantirishda psixologik mashg'ulotlarning ahamiyatini ko'rsatuvchi asosiy omillardan biri – bu uning o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga ta'siridir. Masalan, turli muloqot mashg'ulotlari orqali o'quvchilarda fikrlarni tizimli ravishda ifodalash, diqqatni jamlash, mantiqiy o'ylash va fikrni ishonch bilan taqdim etish ko'nikmalarini rivojlantirish

mumkin. Bu jarayonlar nafaqat til va nutqning texnik jihatlariga, balki insonning kognitiv jarayonlariga, masalan, xotira, tasavvur, va tasdiqlashga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchi o'z fikrlarini ravon va aniq ifodalashga o'rgatishda, psixologik mashg'ulotlarning samaradorligini oshirish uchun turli usullarni qo'llash kerak. Masalan, bu usullar orasida erkin muloqot, o'qish mashg'ulotlari va guruh ishlari mavjud. Shuningdek, mashg'ulotlarda individual yondashuvlar ham katta ahamiyatga ega, chunki har bir o'quvchining nutqi va rivojlanish darajasi bir-biridan farq qiladi.

2. Mashg'ulotlar turli yondashuvlar bilan olib borilishi kerak

Nutqni rivojlantiruvchi psixologik mashg'ulotlarni amalga oshirishda, turli psixologik yondashuvlardan foydalanish zarur. Birinchi yondashuv – bu interaktiv usullarni qo'llash. Interaktiv mashg'ulotlar, o'quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi va ularni o'zaro muloqotda bo'lishga, fikrlarni samarali almashishga, shuningdek, o'rganilgan bilimlarni amaliyotda qo'llashga yordam beradi. Bunday mashg'ulotlar orqali o'quvchilar tilning aniq va to'g'ri ishlatilishiga, nutqning stilistik va grammatika jihatlariga e'tibor berishadi. Interaktiv mashg'ulotlar orqali, o'quvchilar nafaqat tilni rivojlantirishadi, balki jamoada ishlash, o'z fikrini tinglash va unga munosabat bildirishni o'rganadilar. Bu jarayon shaxslar o'rtasida ijtimoiy va emosional bog'liqlikni mustahkamlashga yordam beradi. Bunday yondashuv shaxsning shaxsiy rivojlanishiga, uning erkin ifodalash qobiliyatiga katta ta'sir ko'rsatadi.

Ikkinchi yondashuv sifatida o'yin va didaktik vositalar orqali mashg'ulotlarni tashkil etish mumkin. O'yinlar, o'quvchilarni qiziqtirgan va nutqni rivojlantirishga yo'naltirilgan faoliyatlar sifatida samarali bo'lishi mumkin. Misol uchun, rolli o'yinlar, topshiriqlar va vazifalar yordamida o'quvchilarda o'zaro muloqot qobiliyatlari rivojlanadi. Bunday mashg'ulotlar ko'pincha til o'rganishda yoki nutqni rivojlantirishda qo'llaniladi va o'quvchilarga turli vaziyatlarda to'g'ri va ravon nutqni ishlatishni o'rgatadi.

Didaktik vositalar esa o'quvchilarga nutqning murakkab qismlarini o'rganishga yordam beradi. Bu vositalar orqali o'quvchilar nafaqat nutqning grammatik jihatlarini, balki uning semantik va pragmatik jihatlarini ham o'rganadilar. Didaktik vositalar, shuningdek, o'quvchilarda mantiqiy fikrlash va fikrni tizimli ravishda ifodalash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

3. Psixologik mashg'ulotlarning foydalari

Nutqni rivojlantirishda psixologik mashg'ulotlarning eng katta foydasi shundaki, ular o'quvchilarning o'zini ifodalash va atrofdagi voqealarni tushunish qobiliyatini oshiradi. O'quvchilarda o'z fikrlarini erkin ifodalash, boshqalarni tushunish, fikrni asoslash va o'zaro muloqotda bo'lish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shuningdek, psixologik mashg'ulotlar o'quvchilarda shaxsiy ishonchni oshiradi, bu esa muloqotdagi muvaffaqiyatga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Psixologik mashg'ulotlar yordamida o'quvchilar o'z ichki hissiyotlarini boshqarishni o'rganadilar. Bu esa, ularning ijtimoiy aloqalarini mustahkamlash va atrof-muhit bilan samarali aloqada bo'lishiga yordam beradi. O'quvchilarda hissiy barqarorlik va

mustahkam o'z-o'zini anglash qobiliyati oshadi, bu esa muloqotda ishonchni mustahkamlaydi.

Nutqni rivojlantirish mashg'ulotlari orqali o'quvchilar ijtimoiy muhitda o'z o'rnini topishni, boshqalar bilan munosabatlarni yaxshi qurishni va o'z fikrlarini aniq ifodalashni o'rganadilar. Bu jarayonlar ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi va yoshlarni jamiyatga faolroq jalb qiladi. Shu bilan birga, bunday mashg'ulotlar o'quvchilarda ijtimoiy-emotsional intellektni rivojlantirishga yordam beradi.

4. Nutqni rivojlantirishda sinov va praktika

Nutqni rivojlantirishda amaliy mashg'ulotlarning ahamiyati katta. O'quvchilar o'zlarining nutqini turli vaziyatlarda sinab ko'rishlari, o'z fikrlarini ravon va aniq ifodalashni amaliyotda o'rganishlari zarur. Sinov va praktika orqali o'quvchilar o'zlari uchun eng samarali nutq shakllarini topishlari mumkin. Bu jarayon o'quvchilarning nutqidagi kamchiliklarni aniqlash va ularni tuzatishga yordam beradi.

Nutqni rivojlantirishdagi amaliy mashg'ulotlar, shuningdek, o'quvchilarga jamoada ishlashni o'rgatadi. Jamoa ichida fikrlarni erkin almashish, bir-birini tinglash va boshqalarni tushunish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi. Shu tarzda o'quvchilarda o'z fikrini jamiyatda erkin va ravon ifodalash, muammolarni muhokama qilish va qarorlar qabul qilish kabi ijtimoiy ko'nikmalar shakllanadi.

Praktik mashg'ulotlar, shuningdek, o'quvchilarga real hayotdagi nutq shakllarini o'rganish imkonini beradi. Masalan, bu o'quvchilarning nutqni samarali va ishonchli tarzda qo'llashni o'rganishiga, shuningdek, ularning muloqotdagi muvaffaqiyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, amaliy mashg'ulotlar orqali o'quvchilar o'zlarining nutqidagi noaniqliklarni tuzatadilar va mustahkam bilimlar hosil qiladilar.

Xulosa: Nutqni rivojlantirishga qaratilgan psixologik mashg'ulotlar nafaqat nutqning sifatini oshirishga, balki shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Bunday mashg'ulotlar shaxslarning ichki psixologik jarayonlariga ta'sir qiladigan ko'plab metodlarni o'z ichiga oladi va nutqni rivojlantirishni yanada samarali qilishga yordam beradi. Psixologik mashg'ulotlar o'quvchilarni nafaqat nutqni rivojlantirish, balki ularning umumiy psixologik holatini yaxshilashga ham qaratilgan. Nutqni rivojlantiruvchi mashg'ulotlar, albatta, har bir yoshdagi shaxs uchun zarurdir va ularning ta'siri jamiyatda ijobiy o'zgarishlarga olib keladi.

ADABIYOTLAR:

1. Yusupova, M. R. (2018). Nutqni rivojlantirishning psixologik asoslari. Tashkent: Ma'naviyat.
2. Ergasheva, G. X. (2020). Psixologik mashg'ulotlar va ularning ta'siri. Tashkent: O'qituvchi.
3. Ismoilova, N. O. (2017). Nutqni rivojlantirish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi.
4. Fayzullayev, A. (2019). Psixologiya: O'quv qo'llanma. Toshkent: O'qituvchi.